

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

*Ржевська В.С.**

ОСНОВНІ РИСИ ПРОЕКТУ КОЛЕКТИВНОЇ БЕЗПЕКИ І. ПОДЕБРАДА

23 квітня 2010 року виповнилося 590 років від дня народження короля Богемії Іржі (Георгія) Подебрада, з іменем якого асоціюється один з популярних історичних проектів колективної безпеки у Європі, «Проект встановлення миру між усіма християнами». «Проект» був запропонований увазі європейських монархів від імені короля Богемії у 1462–1464 рр. Причиною цього послужив конфлікт між королем Іржі та римським папою Пієм II: Іржі намагався з допомогою «Проекту» запобігти міжнародній ізоляції. У ту епоху «Проект» не був реалізований. Його активні наукові дослідження беруть початок у XIX ст. і одержали новий імпульс у II половині XX ст. у зв'язку зі створенням ООН. Багато для міжнародного визнання «Проекту» та розкриття його значення зробив відомий радянський український вчений В.М. Корецький, який звернув увагу на подібність цілого ряду положень «Проекту» до статей Статуту ООН та на його очевидне практичне спрямування [1, с. 528].

Метою даної статті є узагальнення основних рис «Проекту» короля Іржі, які дозволяють визначити його значення як етапу розвитку ідеї колективної безпеки.

«Проект» має форму не наукового трактату, а багатостороннього міжнародного договору, складеного в оригіналі латинською мовою, відповідно до норм того часу. Н.Ульянова звернула увагу на новаторський для тієї епохи характер «Проекту» з погляду права міжнародних договорів. У «Проекті» договірні сторони не протиставлялися одна одній, але об'єднувалися заради досягнення спільних цілей, визначених у договорі. Це дозволяє розглядати «Проект» Іржі Подебрада навіть як попередника сучасних багатосторонніх міжнародних договорів. До того часу найбільший у Європі досвід укладення міжнародних договорів мали італійські держави, але побудова «Проекту» вважається більш досконалою [2; 110]. Можливо, переваги «Проекту» з погляду форми можна пояснити участю у його складанні Антоніо Маріні, близького радника короля.

Ідеологічною основою «Проекту» було відновлення сутності християнства, яке закликає усіх своїх вірних жити у мирі між собою, та піднесення його міжнародного престижу. Безпосередньою метою об'єднання учасників договору мав стати захист від спільного ворога – турок. Зазначені риси «Проекту» дали аналітикам пізніших часів підстави для його суперечливого тлумачення. З одного боку, вони дозволяють розглядати запропоноване об'єднання як регіональне. З іншого боку, робилися спроби класифікувати його також як універсальне, оскільки «Проект» не виключав можливості миру із цим супротивником.

«Проект» містить зобов'язання договірних сторін не застосовувати зброю одна проти іншої та надавати взаємну допомогу у випадку порушення міжнародного миру (ст. 1) , у «Проекті» також відносно детально розроблені зобов'язання договірних сторін щодо мирного вирішення спорів (ст. 4). І те, і інше відповідає сучасному уявленню про міжнародно-

* к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

правові зобов'язання, які є основою системи колективної безпеки чи то на регіональному, чи то на універсальному рівні.

Характерною і провокативною для своєї епохи рисою «Проекту» була відсутність у ньому будь-якої провідної ролі для папи та імператора, хоча для папи і передбачалися деякі повноваження у організації оборони проти турок. Пропоноване об'єднання мислилося не як універсальна монархія, а як союз рівних із можливістю прийняття нових членів. Прийняття рішень у рамках об'єднання мало ґрунтуватися на принципі рівності. Це дозволило вважати «Проект» І. Подебрада близьким до сучасної міжнародної міжурядової організації, що об'єднує формально рівні суверенні держави.

Суб'єктами зобов'язань відповідно до «Проекту» були індивіди: будь-які християнські правителі. Так само протиправна діяльність індивідів розглядалася як джерело потенційної загрози для учасників об'єднання: договірні сторони зобов'язувалися надавати одна одній допомогу проти будь-якої живої людини, що фактично здійснила б протизаконний напад на них або одну з них (ст. 1). Відповідним чином об'єктом безпеки за «Проектом» є особа кожної з договірних сторін, її здоров'я, життя та честь (ст. 2 «Проекту»), а також спокій та добробут їх підданих, що впливає зі ст.3. Якою б не була суперечність між договірними сторонами, для її вирішення слід було вжити і вичерпати мирні засоби. Передбачалася можливість шукати мирного вирішення і у спорах з князями та магнатами, які не були учасниками договору. «Проект» прагнув виключити можливість воєнного конфлікту між сторонами внаслідок незаконних дій підданих якоїсь із них. Якби хто-небудь із підданих однієї договірної сторони заподіяв шкоду на території іншої, він мав відшкодувати заподіяну шкоду; якщо він цього не робив добровільно, підлягав переслідуванню як за місцем свого походження, так і за місцем діяння. Якщо ж володар зневажав свій обов'язок притягти підданого до відповідальності, постраждала сторона мала право закликати вже його до відповідальності через компетентні органи. Система органів, передбачених для виконання завдань об'єднання, у загальних рисах нагадує систему головних органів сучасної ООН (Асамблея представників сторін, Рада і голова, консисторія) з тією відмінністю, що за «Проектом» головним органом мала бути Асамблея [3].

«Проект» І. Подебрада у наш час порівнюють або з ООН, або з Європейським Союзом, бо ця історична пам'ятка все ще у багатьох відношеннях виглядає дивовижно сучасно. Додатково «Проект» може бути цікавий тим, що закріплював у договірній формі міжнародно-правову модель врегулювання відносин його договірних сторін, призначену для того, щоб уникати міждержавного конфлікту внаслідок дій приватних осіб.

Література

1. Корецкий В. Проект Иржи Подебрада об организации мира и сов ре-менность /В. Корецкий //Антологія української юридичної думки. – К.: Видавничий Дім «Юридична книга», 2004. – Т. 8 «Міжнародне право». – С. 516-528.
2. Ульянова Н.Н. 500-летие Трактата Иржи Подебрада об организации мира и безопасности /Н.Ульянова //Советское государство и право. – 1965. – №1. – С. 108-112.
3. Traité destiné à établir la paix dans toute la chrétienté. Traduit par Konstantin Jelinek, docteur ès lettres [Електронний ресурс] //Chrétiens et sociétés – 08 juillet 2008 – Режим доступу: <http://chretienssocietes.revues.org/index68.html>